

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzat](#)át.

A legújabb időkben több tudós — Gosche, Lassen, Hahn, stb*) — rámutatott Kisázsia régi nyelveinek az örménynyel való rokonságára, de ez irányban folytatott nyomozásaik nem vezettek több pozitív eredményhez, mint a hasonlatosság felfedezéséhez néhány örmény szó s phrygiai és albán szavak között. Meg kell e helyen még emlékeznünk Ellis Róbertnek egy érdekes tanulmányáról,**) melynek célja kimutatni egyfelől Kisázsia összes dialectusainak rokonságát az etrusk és illír nyelvvel, másfelől mindezen dialectusoknak és az örmény nyelvnek származásbeli közösségét. Szerző nagy tudományos apparatussal és igen éleselmű, bár olykor meglehetősen önkényes és mesterkelt következtetésekkel demonstrálja, hogy az örmény nyelv a képviselője a thrák nyelvcsaládnak, melyhez tartozik az imént említettük valamennyi dialectus.

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Örmény és latin feliratok Szamosújvártl.

— Govrik Gergely után eredeti örményből. —

Bizonyos, hogy a hazai örmények ősei Kaukaziában, Krimben, Lengyelország- és Moldovában az anyai — örmény — nyelv mellett azon nemzetek nyelvét is használták, melyek között hosszas vándorlásuk ideje alatt tartózkodtak. Apáink az örmény nyelvet behozták magukkal Erdélybe is. És ezt a nyelvet használták nemcsak a hivatalban, hanem a köz- és kereskedelmi élet terén is. Állításunk igazságáról tanuskodnak a kezeink közt levő — azon időkből reánk maradt — hivatalos iratok, jelentések, hirdetések; maga a törvénykezés is örmény nyelven folyt a jelen század elejeig. Ellenben azon közgyűlési határozatok, melyeket felsőbb hatóság elébe kellett terjesztetni, előbb latinra fordítottak, és így terjesztettek fel jóváhagyás végett. Az eredeti mindig örmény volt.

*) Gosche R. De ariana linguae gentisque armenicae indole prolegomena. 57. — Lassen, Über die Lykischen Inschriften und die alten Sprachen Kleinasien (Zeitsch. d. morgenländ. Gesellschaft XVIII, 379—388 l.) — Hahn, Albanesische Studien, I. 303 l.

**) The armenian origin of the Etruscans, London, 1861.

Ha a hivatalos iratok örményül szerkeztettek, igen természetes, hogy az örmény vonatkozású feliratok nyelve is örmény volt. Mivel a theodosiai (Krim) vízvezeték felirásai örmények (l. Pázmáreb): biztosan következtethetjük azt, hogy a más helyen feltalálható felirások nyelve is örmény, nemcsak Krimia-, Lengyelország- és Moldovában, hanem Erdélyben is.

Nem szölok jelen alkalommal azon feliratokról, melyek Erdély örménylakta másik három helységében található, hanem csak Szamosújvár feliratairól teszek említést. Ezek nem tartalmazznak ugyan jelentékeny történelmi eseményeket, de előttünk azért becsesek, mert előnkbe tárnak és eszünkbe juttatnak olyan dolgokat, melyek — mintegy — 150 évvel ezelőtt történtek. — Ezeket a régiség sorrendje szerint mutatjuk be tisztelt olvasóinknak.

Az első felírás a Thodoreán testvérek által 1724-ben épített Boldogasszony (Salamon-) templom homlok-falán látható. Ennek egyik része latin, a másik örmény; így:

SALAMON, ET
BOGDANY THO
DOR FRATRES GER
MANI, UXORES EORUM
SZRMA ET IVLIANA
EREXERVNT PROPRIIS
SUMPBVS HOC DI
CATUM NVNCIATA
MARIAE V.B. TEMPLVM. 1)

ՍԱԼՄՈՆ ԵՍՈՒԷ
ՏՈՒՐ ՈՐԴՐԻՐ ԻՃ
ԴՕՏԻՐԻ ՇԴՆԵՑ
ԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՍ
ANNO 1724

E templom egyik főrészt, mely külön kápolnát képez s mely — mint látszik — kezdetben külön bejáratú is birt, a Szent-Anna-társulat buzgó női építették. Ez az ajtó most be van falazva. Az ajtó felett levő felirásból nemcsak azt tudjuk, hogy városunkban »Szt-Anna« név alatt társulat létezett, hanem azt is, hogy mikor épült ez a kápolna.

1) Tódor Salamon és Bogdán édes testvérek és ezek nejei Szërma és Juliana építették saját költségükön a boldog Szűz-anya Mária ezen templomát.

A felirat köve 65 $\frac{1}{m}$ széles, magassága is ugyanennyi. Foglalatja következő:

ՅԱՒ ՏՆ 1732 ՌԻԼԻՍ 16 ՍԿԻՆ
ԵՂ ԵՒ ՇԻՆԹԵ ԵՅՍ ՄԵՏՈՒՐԻՍ
Ի Պ. ՍԻՐՅԵ ՕՎԼ. ԵՒ ԵՆԵՅԻ
ԵՐԴՈՒՐ ԵՒ ԳՈՒԻՐ ՀՅՐԴՂԻ
ՊԻԿՇ ԿԵՆ՝ ՅԵՂԻՐԿՅԹԵ.
ԵՇԼՏԹԻ. ՅԻ. ՏԻ. ՄԻՆՍ. ԹԻՄԵ
ԵՒ ՊԵՂ. ԳԻՐԳԻ ԴՕՏԻՆՅ. ¹⁾

Van benn a templomban a sekrestye felett is egy emlékirat. Itt le vannak festve az alapítók térden állva összetett kezekkel, mellettük feleségeik majdnem embernagyságban. A két pár emberi alak közt látható a templom festett képe. Alább fehér mezőben örmény betűkkel ez az öt sor emlékirat olvasható:

ՍՈՂԱՄԻՆ ԵՒ ԵՍՎԵՏՈՐ ՇԻՄԵԵՆ 1723ԻՆ
ՇԻՆԵՅԻՆ .ՕԵՅՍ ԵԿԵՂԵՅԻՆ
ՐԷՆՕՎԼԵՒ ԵՐԵՆԻ 1751
ԵՐԿՈՒՍՈՒՄԸ ՐԷՆՕՎԼԵՒ ԵՐԵՆԻ 1797
ԻՐԵՐՈՒՄԸ ՆՈՐԵՅՈՒՅԵՆԻ 1841²⁾

¹⁾ 1732. évben, jul. 16-án kezdték építeni ezen kápolnát Szt.-Anna és Joachim tiszteletére a szamosújvári buzgó nők társulata költségén, főt. Thoroszeán Minász úr és tekint. Toderéncz Gergely gondos felügyelete alatt.

²⁾ Simay Salamon és Bogdán építették e templomot 1723-ban. Megújítottatott 1751-ben, másod ízben újítottatott 1797- és 3-szor 1841-ben.

Ez a felírás újabb időből való. Gábrus Zakhariás tanár festette az alakokat és készítette a felírást 1841-ben a templom harmadszori újítása alkalmával.

Régen a szamosújvári örmények csak e templomban imádták az Urat. Volt ugyan a mostani főpiacz közelségében még egy kis örmény templom, mely mellett temető terült el; de ezt a romladozó fa-alkotmányt 1764-ben lebontották és még ugyanazon évben hozzákezdettek a mostani főséges, nagy, kathedralis templom építéséhez. E szentegyház déli oldalán van egy kis ajtó, mely a sekrestyébe szolgál; ezen bejárást csak a papok használják. Az ajtó felett következő emléksorok olvashatók:

ՅԻՇԵՏԵԿ Է
ԴՈՒՌՍ ԵՅՍ Ռ. Հ.
ԵԿԵՂԵՅ ԻՆԵՅ ՆԻ
ՐԻՊԻՆ ՅԵԿՈՐԵՇԷ
ՅԵՆԵ ԵՒ ԻԻՐ ԲՆ
ԿԵՐՈՇԸ ՀՈՒ
ԲՍԻՄԷԻՆ ՅԵ
ՄԻ ՏՆ. 1765
ԵՒ ԹՎԻՆ ՅԵ
ՅՈՅ ՌՄԺԴ¹⁾

Az idegenek kedvéért valamint bent, úgy kívül is van egy latin szövegű ajánlat (dedicatio). Kívül a homlokfalon ez áll:

¹⁾ Ez az ajtó boldogult Hágopsa Dzerig (Simon) főgondnok és neje: Ripszima emlékére készült 1765-ben, örmény számítás szerint 1214-ben (1214+551=1765).

VERI DEI
VNIVS ATQVE TRINI
PATRIS FILII ET SPIRITVS SANCTI
SACRATVM. ¹⁾

Ezen évjelzet (chronosticon) tanuskodása szerint e szép templom, mely 1793-ben épült, a Szentháromság tiszteletére van szentelve.

Ha bemegyünk a templomba és a nagy ajtóból egyenesen a főoltár felé nézünk, a templom fő-oszlop-boltive közepén, 25 meter magasságban kő-táblákban a fő dedicatiót látjuk. Kék alapon a következő öt sor aranyozott betű szabad szemmel is tisztán leolvasható:

GLORIA IN ALTISSIMIS
PROVT FVIT ITA SIT
VERO DEO VNI ATQVE
TRINO PATRI FILIO
ET SPIRITVI SANCTO. ²⁾

Ebből látjuk, hogy 1795-ben a főbolt-ív is fel volt építve; de azért még 13 év kellett, míg teljesen elkészültek az építkezéssel; 1808-ban szenteltetett fel e templom.

E templomban három helyütt perselyek vannak meg-erősítve; a felettök levő táblákon örményül és magyarul ez olvasható:

Լինին եւ յառնակ մեղքքնալու արժանի Աղստուաց սէպին վրայ: — Az igazi és könyörületességet érdemlő szegények számára.

Régen a templom mögött — a déli oldalon — mintegy 15 lépésnyi távolságra egy hosszú épület nyult el. Ebben laktak a »Jézus szent neve társulata«-nak tagjai. A társulatnak megszűnése után az épületet iskolai célra fordították; ebben lakott a kántor, sekrestyés és harangozó is. Az iskolát innen 1856-ban alkalmasabb helyre vitték.... Végre 1880-ban az egész épület lerontatott. Az épület ajtaja felett 1 méter hosszú és 80 cm. széles kő volt, következő felirással:

¹⁾ A három személyű, egy, igaz Istennek, az Atyának, a Fiúnak és Szent-Léleknek (tisztelőtétel) szenteltetett.

²⁾ Dicsőség a magasságban a mint volt, úgy legyen, a Szent-háromság egy, igaz Istennek, az Atyának, a Fiúnak és Szent-Léleknek.

ՀԻՆԵՑԵԻ ԺՈՂՈՎԱՏՈՒՆՆԵՐ ԵՅՈ
ՅՏԻԿ ՎՊ ԵՂԵՐՑ ԵՐԵՆԵՈՐ
ԼՆՈՒԼՆԵ ՅԻ. Ի ԺՄՆԴՈՒ. ԵԻԵՂԻԲ
ՅԻԹԵ ԳԵՐՑ. ՏԻ ՄԻՆՈՒՆ. ԹԻՄԵՆ
ԲԼԷՊ. ԳԵՐՑ. ՏԻ ՂԿՍՍՏԵՓ. ԳԵԼ
ԷԼԼԵ. ՏԻԹԶԿԵՆՄԵՆ. ՊԻՐՎԻԹԵ
ԵՂԵՐՑԿԵՆՄԵՆ ԹԻՄԵՆ. ԵԻԲԵԺ. ՏՕ
ՆԵԿԵՆԵԿՈՐԵՐ. ՖԿԵ. ԳԻԲԳՈՐԵՆ ԽԶԻ
ՆՕԴԻԲԵՐ, ՏԻՑԻ ՊՕԿՏԵՆՆԵՆ ՆՈՐԻ (ՎՊԻԷ
ԻՃԼԵԻ ԽԲԶԻԲԵԿԻՑԻԶՏԻԵՆ ԸՇԴԸՊ. ԵՍ
ՎՏԻ. ԹՎ. ՌՄԻ. ¹⁾

E társulat megszűnt, épülete lerontatott; de a kő az emléksorokkal együtt épen maradt. Most a czinterem nyugati kapujának jobb oldalán a falba van erősítve — emlékül.

Látszik, hogy magánosok házain is voltak örmény feliratok; de ezek közül az idő-viszonyok sokat megsemmisítettek, mások pedig helyeikről eltávolítottak. Hogy valósággal léteztek ilyen felirások, arról tanuskódnak azon emlékkövek, melyek még most is néhány magán-házat díszítenek. Ezek közül — régiségénél fogva — az első helyet foglalja a Bogdánfi-féle

¹⁾ Magyarul: E lakház »Jézus szent neve társulata«-nak tagjai számára épült főt. Thoroszeán Minász főesperes úr, főt. Szte-
1 háneán Lukács plebános úr, Mánugeán Kristóf káplán úr, Thoroszeán Longinus bíró úr és Agopsa Dániel praefectus, Kristóf Gergely Jézus társulati főnök, Nuridsán Bogdán (a Vártáné) kántor-jegyző, Aszvádur-Éstêrbul (Csonka) Chácshádur tanácsos idejében. Örmény számítás szerint 1202 (1202+551=1755).

173 számú ház piacra néző homlokfalán levő következő latin és örmény felírás:

1727
DIE 20 IVN
EXSTRUCTUM EST
HOC AEDIFICIUM. INDU
STRIA AC PROPRIYS SUMT
BUS ISAC BOGDANFI ISENAT.¹⁾

Közvetlen alatta örményül ez áll:

ԹՎԻՆ. ՀԱՅՈՑ. ՌՆՀ.Չ. ՅԵՒՍԻ.
ԸՐՍՈՑ. Ը. ՕՐԵ ԵՇԻ. Ի ՎԵՅԵԼՈՑ
ԽՆՅԸՍՎԵՍՈՒՐԻՆ. ՍԵՂՕԵԼԵՑ ԵՒ ԻԻՐ
ԸՆԿԵՐՈՉԵ. ՆԻՇԻԸԹՈՒՆԻՆ ԳԻՐԳՕ
ՇԼԵԼԵՑ ԵՒ ՈՐԴՈՒՅՆ ԳԵՐԲԵԼԻՆ
ԸՇՐԵՐԻ ՎԵՅԵԼՈՒՄՏԸՅԻ. ԸՐԻՆ ²⁾

A két részre osztott latin évszám (17—27) és a DIE 20 meg IVN. közt levő tért a család nemesi címere foglalja el.

Említést érdemel még az a felirat is, mely a 183 számú házban látható. E ház most az örmény egyház tulajdonát képezi. A házban van egy kép: Szt-György lovon ülve öli a sárkányt. Évszám, mely két részre van elkülönítve (1739), környezi a szent testét. A ló alatt következő emlékirat:

¹⁾ 1727. jun. 20-án épült e ház a munkás Bogdánfi Izsák tanácsos költségén.

²⁾ Magyarul: Örmény számítás szerint 1176 (1176 + 551 = 1727) jun. 8-án épült gazdag Ászvádur Szakó (Bogdánfi Izsák) és felesége: Kirkosá Dsis-cháthun s fia: Gábor használatára. Adjon Isten kényelmes használatot! Amen.

1739

ՇԻՆԵՑԵԼԻ ԵՒ ՏՈՒՆՍ ԸՅՍ ԸՆ
ՉԻԻՐ ԵՒ ԸՇԻԸՏԵՆՕՐ ԶՈ
ԲԻՑ ԵՂԻԸՐՑ. ՏԻՐ ՂՈՒՎԸՍՈՒ
ԳԻՎՈՐԲԸ ՎԵՐԵՑԻ. ՊՏԻՍԻ. ՎԵՐԵՑԻՍԳԻՒՅ

Örömmel irtam e sorokat, mert így — legalább papirosan is — meg vannak örökítve apáink kőbe véssett és Szamosújvár falaiba erősített — emlékei.

SZONGOTT KRISTÓF.

A lemergi örm. kath. egyházmegye naplójából.

Mi czélt akar a hazai történelemkutató elérni akkor, midőn más országban levő egyházmegye életéről szól? Csak az öregnek gyermekéveit akarja ismerni s a történelem fonalán törekszik oda eljutni, hol az őshazától elbucszott örmény nép egykor oly nevezetes napokat töltött; azután bemutatja, hogy az Erdélybe költözött örménység valóban Orosz-Lengyelországból ment Havasalföldre, s onnan jött be kedves hazánkba...

A lemergi egyházmegye okmányai arról tanuskodnak, hogy már a 14. században laktak Oroszországban örmények és Nagy Kázmér lengyel király alatt költöztek be Lengyelországba. A lemergi egyházközségnek már 1183-ban volt egy fatemploma; 1363-ban már szép kőből épült templomban imádták az Urat. Ezen régi egyházmegye püspökeinek névsorát (1365—1625) az évkönyvek megöröki-

¹⁾ 1739-ben épült e ház a négy fivér gondoskodása alatt főt. Verzereszkai Lukács, György, Vártán és Péter költségén.

tették. A püspökök ezek voltak: I. János, I. Gergely, Ávedik, Kristóf, István, Kilián, II. Gergely, Bárzumás, II. János, Gábor és Mezrob. 1626-ban VIII. Orbán pápa e püspökséget érsekségre emelte és első érsekké Thorosovicz Miklóst nevezte ki, ennek utódjai: Hunánián Vártán, Augustinovicz János, Augustinovicz Jakab, Tumánovicz Jakab, Symonovicz János, Warteresevicz Kajtán, Stefanovicz Sámuel, Symonovicz Gergely, Romaszkan Gergely és Isakovicz Izsák.

A leMBERGI örm kath. egyházmegyének jelenleg 10 parochiája van, u. m. Brzezany, Czernovicz, Horodenka, Kutty, Lysiec, Sniatyn, Stanislav, Suczava, Tysmienicza és Lemberg, mely az egyházmegye székvárosa. Az egyházmegyében 27 lelkész létezik és 16 benedekrendű örmény szerzetesnő. A hivek száma 4600 és mintegy 1000 a nem-egyesült felekezethez tartozik.

Ezen egyházmegyének két jótékony intézete van. Az egyik, mely 1600 körül a szegény egyházak gyámlítására alakult, jelenleg 200,000 frt tőkével rendelkezik. Az árvaháznak alapját egy gazdag örmény orvos: Thorosevicz József vetette meg hagyományával. Ebben az intézetben, melynek tőkepénze 120,000 frt., 47 tanuló nyer ingyen ellátást.

Beh jó lenne, ha a hazai örmények közül azok, kiket Isten nagy vagyonnal áldott, szintén tennének ilyen szép alapokat a négy örmény egyház javára, vagy szegényeink felsegállítására. Ime a távolból a szép példa! Követésre méltó példát hagyott a nemeslelkű Czetz Gergely is Szamosújvárt, ki a napokban összes vagyonát (harminczöt-ezer frt.) a szamosújvári Szt. Gergely — árvaháznak hagyományozta.

A leMBERGI a legrégibb örmény parochia az osztrák-magyar monarchiában, s habár kevés benne a lélekszám, de a tömörülés és az anyagi pártfogás biztosítja életét. Ezen egyházmegye példát adott arra, hogy miként kell a jövőt biztosítani. Lelkesüljön az ifjú nemzedék az ősök jó példáján és ne engedje romba dőlni a régi becses emlékeket; mert rombolni és romladozni engedni — bűn, fentartani azt, a mi becses — háladatosság.

ÁVEDIK LUKÁCS.

Náhápet leánya.

— Örmény regé. —

Elt egyszer egy gazdag ember, kit Náhápet Bási knak hívtak. Elhatározta, hogy Jeruzsálembe, a szent-sírhoz zarándokol és fiával és feleségével el is indult az útra. Még volt egy hajadon leányok, ki leirhatlan szép volt. A leányt oda adták a falúsbíróhoz, hogy míg visszajönnének nála lakják. A falúsbírónak az a gonosz gondolata támadt, hogy a fiatal leánynál behízelegje magát; de bárhogy járt is utána, szívét nem tudta megnyerni. Végre egy vén boszorka közbenjárásával sikerült. Ekkor így szólott a fiatal lány a bírónak: »Ha már épen így áll a dolog, előbb megfüröszteltek.« Megmosta jól fejét, beszappanozta orrát, száját, szemét és egész arcát; azután fogta a mosdótálat s majdnem félholtra verte vele. Akkor elszaladt. A falúsbíró a fájdalom és vérzés miatt nem tudta kinyitni szemét; elvesztvén eszméletét a földön terült el. Jó darab idő telt el, míg magához tért. Ekkor felkelt, megmosdott, felöltözött és gondola magában: »Czelomat mégsem értem el, sőt ellenkezőleg az egész falú örege és ifja előtt csuffá tett. Mit tegyek?«

Fogta magát és irt a leány szüleinek egy levelet. »Ti rám biztatok leányotokat s ő oly elvetemült, hogy napjában száz férfit is fogad.«

A szülők megkapván ezen levelet, minden egyébről ellefejtkeztek, s gyorsan összekapcsolózva haza utaztak. Két napi távolra voltak a falútól, midőn az apa azt parancsolta fiának, hogy lovagoljon előre és a leányt ölje meg.

A fiú testvérehez érkezett és mondá: »Atyánk és anyánk jön, menjünk elejökbe!« Felülvén ketten egy lóra, elindultak. Az úton, egy magas hegyormon, leszálltak a lóról. A leány elaludt és aludt tovább. A fiú nem tudta gyilkos kezét tesvére emelni és ott hagyta feküdni. Levetette nővérenek az ingét, felült lovára és tovább lovagolt.

Útközben meglőtt egy madarat s az inget annak vérebe mártva úgy vitte atyja elé. »Ime megöltem őt, — mondá atyjának — bizonságul elhoztam ingét.«